Når kom USA til Golfen? Og hva er amerikanernes strategi i det oljerike området?

Olje og stabilitet

USAS SIKKERHETSSTRATEGI
FOR DEN PERSISKE GOLF

Nicholas Stivang er utdannet fra Durham University, og skrev sin masteroppgave om forholdet mellom Iran og GCC-landene.

TEKST: Nicholas Stivang

DENNE ARTIKKELEN OMHANDLER forholdet mellom de arabiske golfstatene i the Golf Cooperation Council (GCC) og USA. Det hevdes fra flere hold at USAs sterke tilstedeværelse i denne delen av verden utelukkende skyldes olje.¹ Argumentet er at USA trenger olje for å opprettholde sin økonomi, og beskytter diktatoriske stater i Den persiske golf mot fritt å forsyne seg av oljen deres. Dette argumentet har blant annet vært brukt av Osama bin Laden som en grunn til å angripe USA.² Virkeligheten er likevel ikke helt i samsvar med bin Ladens analyse. Realiteten er at mesteparten av oljen som eksporteres fra Den persiske golf havner i Asia og Europa (se figur 1). Spørsmålet er da hvorfor USA fortsetter å beskytte GCC-landene i Den persiske golf? Artikkelen prøver å besvare dette spørsmålet ved å vise til USAs sikker-

hetsstrategi i regionen. Denne går i korthet ut på å etablere energisikkerhet og regional stabilitet, samt demme opp for den negative utviklingen i Irak og stanse Irans jakt på atomvåpen.

USAs primære interesse i Den persiske golf er å sikre fri flyt av olje til den industrialiserte verden. De to andre punktene utgår fra dette overordnede målet. Sett fra Washington er det relativt uinteressant hvor oljen som USA importerer stammer fra. Med et daglig konsum på ca 20 millioner fat olje, hvorav fattige 2.8 millioner fat importeres fra golfen, er ikke USA direkte avhengig av olje produsert i Den persiske golf. Derimot er USA avhengig av at det globale oljemarkedet selger olje innenfor en viss prisramme. Regelmessig flyt av olje fra Den persiske golf krever regional stabilitet gjennom samarbeid med GCC-landene og Jemen. USA har av denne grunn ført et betydelig samarbeid med disse landene. Dette har hatt som konsekvens indre splid og svekkelse av regimene. Disse har dermed har gått hardt til verks mot interne motstandere for å beholde makten. Den regionale stabiliteten har i USAs øyne også vært truet av Irak og Iran. Invasjonen av Irak og USAs press på Iran må sees i lys av dette.

Fra britisk imperium til amerikansk innsjø

Den britiske tilstedeværelsen i golfen gikk langt tilbake i tid. Storbritannia overvant i løpet av 1800-tallet sine europeiske rivaler Nederland og Portugal som regional stormakt i Den persiske golf, og kontrollerte dermed all sjøtrafikk i regionen. Gjennom en rekke avtaler utarbeidet på 1890-tallet etablerte Storbritannia formelle avtaler med Kuwait, Bahrain, Qatar og sjeikdommene på Traktatkysten, og den

britiske innflytelsen skulle bestå de neste 80 årene.

I 1968 annonserte Storbritannia gjennom et "white paper" at landet skulle trekke seg ut av Den persiske golf. I praksis førte dette til at garantisten for fred mellom landene i golfen, og militærmakten som holdt balansen mellom Iran, Irak, USA og Sovjetunionen stabil i regionen, forsvant. I perioden frem til den endelige tilbaketrekkingen i 1971 arbeidet Storbritannia mye med å etterlate seg stabile strukturer – for eksempel må opprettelsen av De forente arabiske emirater sees i lys av dette.

Allerede på dette tidspunktet hadde USA etablert sterke forbindelser til både Saudi-Arabia og Iran. USA hadde hatt militær tilstedeværelse i Den persiske golf siden den andre verdenskrig ved Dhahran flybase i Saudi-Arabia og gjennom baseavtalen av 1949 for Fifth Fleet i Bahrain.³ De tette båndene til Mohammed Reza Shah av Iran førte i tillegg til at USAs innflytelse på politiske og økonomiske forhold i golf-regionen samlet sett var svært stor. Disse båndene var likevel ikke uten friksjon. Konsekvensene av oljekrisen i 1973, da Saudi-Arabia gjennomførte en total embargo av oljeeksport til USA og kuttet sin produksjon dramatisk, viste dette til fulle. Allerede året etter uttalte utenriksminister Kissinger at USA ikke ville utelukke bruk av militærmakt for å sikre oljetilgangen fra regionen.⁴ Oljekrisen var også den direkte årsaken til at USA opprettet et petroleumsreservoar til bruk i en mulig fremtidig energikrise.

Den britiske tilbaketrekningen fra golfen hadde satt USA i en vanskelig posisjon. Siden Storbritannia ikke hadde kapasitet til å opprettholde sikkerhet i regionen falt dette ansvaret på USA –

dette var altså en rolle USA ikke hadde manøvrert seg i posisjon for, men som mer eller mindre ble påtvunget når Storbritannia trakk seg ut. USA forsøkte først å opprett-holde kontrollen med regionen gjennom surrogater. Dette ansvaret falt på Iran og Saudi-Arabia gjennom det som kalles USAs "twin pillar"-politikk.

Saudi-Arabia hadde ikke sterke militære muskler å vise til, men kunne i stor grad

USAs primære interesse i den persiske golf er å sikre fri flyt av olje til den industrialiserte verden.

finansiere militære tiltak. Iran hadde en svært stor og relativt sofistikert hær og spilte hovedrollen i den faktiske gjennomføringen av regional stormaktspolitikk på USAs vegne. Bant annet var iranske militære enheter avgjørende for nedkjempingen av geriljamotstanden i Dhofar-regionen i Oman på 70-tallet; Iran garanterte samtidig for Kuwaits sikkerhet under irakiske trusler og var militært involvert i nedkjempingen av 1973-opprøret i Baluchistan-provinsen i Pakistan. Iran under sjah'en var sterkt nasjonalistisk, og så på seg selv som den naturlige leder i regionen. Dette, kombinert med militær overmakt, gjorde arabiske golf-land svært mistenksomme ovenfor iranske motiver – mistanker som ikke akkurat ble svekket av Irans militære okkupasjon av Abu Musa og de to Tunb-øyene i 1971.⁵

Fra 1979 endret bildet seg radikalt. Dette året ble det gjennomført en marxistisk revolusjon i Etiopia, og senere samme år startet det nye regimet en krig mot Soma-

Figur 1: Utvalgte lands oljeimport fra den persiske golf 1991-03 i millioner fat per dag.

DATA HENTET FRA ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, WWW.EIA.DOE.GOV.

lia; Nord- og det kommunistiske Sør-Yemen braket sammen i en grensekrig; stormoskeen i Mekka ble stormet; sjia-grupperinger satte i stand et opprør i de oljerike østprovincene i Saudi-Arabia; og Sovjetunionen okkuperte Afghanistan. På toppen av det hele falt Pahlavi-regimet i Iran og dermed hele sikkerhetssystemet i Den persiske golf. Carter-administrasjonen var overbevist om at hele regionen var grunnleggende ustabil. Resultatet av dette ble en mer håndfast amerikansk militær tilstedeværelse i regionen, politisk støttet av Carter-doktrinen. Denne advarte mot at ethvert forsøk på å tilegne seg kontroll over golf-regionen ville bli sett på som et direkte angrep på USAs vitale interesser og motarbeidet på alle mulige vis, inkludert med militære styrker.⁶

USA reagerte relativt raskt på det nye trusselbildet i Den persiske golf og etablerte både baseavtaler med vennligsinnede regimer og en egen flåteenheter for regionen.⁷ I praksis hadde dermed USA påtatt seg rollen som forsvarer av Den persiske golf mot de tre truslene som stod høyest på dagsordenen: økende sovjetisk innflytelse, eksport av den iranske revolusjonen og brudd på verdens forsyningslinjer av olje fra regionen.

Krigsutbruddet mellom Iran og Irak i 1980 førte til vanskelige prioriteringer for den amerikanske administrasjonen. Denne krigen var i svært liten grad en krig "by proxy" mellom USA og Sovjetunionen, men for begge blokkene var resultatet av krigen viktig, og begge blokkene hadde innbyrdes motstridende prioriteringer.

USA ønsket ikke at det nye regimet i Iran skulle bli overkjørt av Irak, siden det kunne føre til et Sovjet-dominert styre i Iran. Samtidig var det heller ikke i USAs interesse at regimet i Bagdad falt, siden USA var oppsatt på å stanse utbredelsen av den revolusjonære retorikken fra Teheran. USA kunne med andre ord verken leve med sovjetisk dominans i Iran eller iransk dominans i Irak. Begge deler ville true USAs interesser i regionen. Sovjetunionen på sin

*Uavhengig av hvor i verden olje
fra golfen eksporteres, fører den
globaliserte oljeøkonomien til
sårbarhet for alle.*

side var svært interessert i å opprette vennskapelige relasjoner med det nye regimet i Iran. Samtidig var Sovjetunionen bundet av sin vennskapsavtale med Irak (som var undertegnet i en tid da Iran var under amerikansk dominans) og kunne ikke bryte denne uten å sette en farlig presedens for andre sovjetiske klientregimer. Begge blokkene var således bundet av egne interesser som gjorde det vanskelig å fullt ut støtte en part.⁸

Da Reagan kom til makten endret USAs prioriteringer seg noe, og hovedfokuset ble å garantere Saudi-Arabias sikkerhet i konflikten mellom Iran og Irak. Administrasjonen gjorde dette gjennom salg av AWACS overvåkningsfly til Saudi-Arabia samt kanalisering av etterretningsinformasjon om iranske troppeforflytninger til Irak. Saudi-Arabia støttet Irak økonomisk gjennom hele konflikten, med det som følge at Iran aktivt begynte å støtte under-

gravingsforsøk og terrorkomplott mot regimet. I 1985-86 svarte Saudi-Arabia på trusselen fra Iran ved å benytte sine enorme oljeressurser som et økonomisk våpen. Ved å oversvømme markedet med olje presset Riyadh prisen på olje så lavt at den iranske krigsøkonomien, som var avhengig av høye oljepriser for å kunne fungere, gikk i stå.

Etter den første Irak-krigen

Iraks invasjon av Kuwait og den påfølgende frigjøringskrigen endret det strategiske trusselbildet i Den persiske golf drastisk. Fra å være et bolverk mot den påståtte iranske trusselen i øst ble Irak plutselig en høyst reell trussel mot Saudi-Arabia og de andre GCC-landene, samtidig som Iran paradoksalt nok ble en pådriver for større samarbeid og forsoning. Under selve krigen og i de påfølgende månedene var det igjen Saudi-Arabia som viste ansvar og makt. Ansvar ved å kompensere for fallet i oljeeksport fra Irak og Kuwait, og makt ved å bevise at landet kunne gjøre dette. Saudi-Arabias drastiske produksjonsøkning til cirka 8.5 millioner fat om dagen gjorde sitt til at prisene på olje ikke steg til himmels på begynnelsen av 90-tallet, men samtidig er det viktig å merke seg at landet simpelthen overtok Iraks andeler på oljemarkedet uten noensinne å vurdere å gi disse tilbake.

USAs krigsmål var enkle: å fjerne den irakiske trusselen mot de saudiarabiske oljefeltene og oljeflyten i Den persiske golf, men samtidig beholde en sterk nok stat i Irak til at regimet ikke falt sammen og motvekten mot Iran ble opprettholdt. I dette bildet var det ikke plass til et stormløp mot Bagdad og avsettelse av regimet, og derfor kom koalisjonen heller ikke sjiaene

Figur 2: Militærutgifter i den persiske gulfen 1988-2003 (milliarder dollar, konstante)

DATA HENTET FRA SIPRI/FIRST DATABASE ©BORTSETT FRA QATAR: CORDESMAN (2003)

til hjelp når de satte i gang sitt opprør i sør-Irak. Gjennom resten av 90-tallet var USAs politikk i Den persiske gulf sentrert rundt den doble blokaden av Iran og Irak. Militært ble blokaden gjennomført til vanns av den amerikanske marinens flåte i gulfen, og i luften gjennom opprettelsen av flyforbudssoner i deler av Irak. Politisk sett var likevel 90-tallet preget av en relativt liten amerikansk tilstedeværelse i gulfen. Når behovet meldte seg ble regimet i Bagdad straffet fra luften, enten gjennom flyangrep eller bruk av missiler.

Sanksjonsregimet som ble innført mot Irak under krigen og som fortsatte gjennom hele 90-tallet, ga ikke gode resultater. Det ble etter hvert klart at sanksjonene, som hadde som mål å oppmuntre det

irakiske folket til å gjøre opprør mot regimet, faktisk paraliserte og passiviserte all motstand. Effekten av sanksjonene ble kanalisert slik at folket led, samtidig som regimet beriket seg på smugling. Gjennom et meget effektivt propagandaapparat belyste regimet folkets lidelser, i stor grad påført av regimet selv, til den grad at sanksjonslandene måtte se seg nødt til å etablere humanitær hjelp til det irakiske folket – noe som selvsagt fjernet enda mer av presset på regimet.

Om forholdet til Irak var preget av manglende håndfasthet i Washington, var forholdet til Iran preget av mistenksomhet og manglende tillit. Ulike elementer i den iranske administrasjonen hadde gjennom deler av 80-tallet oppmuntret til eksport av

revolusjonen til resten av Den persiske golf og støttet undergravingsforsøk i golflandene.⁹ Etter Khomeinis død i 1989 endret den iranske utenrikspolitikken kurs. Den nyvalgte president Rafsanjani gikk vekk fra den revolusjonære og militante retorikken khomeinistene stod for, og vektla i stedet praktisk samarbeid med Irans nabostater. Dette var basert på en utenrikspolitisk analyse hvor Iran så trusler først og fremst i den regionale situasjonen, og det nye synet i Teheran var at disse kunne nøytraliseres gjennom samarbeid. Likevel, den uten tvil viktigste grunnen til kursendringen i Teheran var økonomisk. Iran var på begynnelsen av 90-tallet kjørt på felgen økonomisk og trengte sårt utenlandsk kapital og investeringer.

GCC-landene så derimot på Iran som den største potensielle trusselen i regionen. Dette førte i praksis til at Iran ble holdt utenfor det gode selskap og GCC-landene prøvde å støtte seg på vennligsinne arabiske stater som sikkerhetsgarantist gjennom den såkalte GCC+2-avtalen mellom GCC-landene og Syria og Egypt. Dette samarbeidet bar ikke frukter på grunn av mistenksomhet og mangel på tillit mellom alliansepartnerne. Derfor valgte GCC-landene å forsterke samarbeidet med USA gjennom bilaterale avtaler.¹⁰ I løpet av 90-tallet ble slike avtaler undertegnet med alle GCC-landene, noe som førte til styrket amerikansk militær tilstedeværelse i regionen samt økning i våpeneksport fra Vesten. Av GCC-landene økte Saudi-Arabia og Kuwait sin våpenimport mest (se figur 2).

Kuwait underskrev i 1991 en tiårsavtale om felles militærøvelser med USA, forhåndslagring av materiell og restriksjonsfri tilgang til kuwaitiske havner. I Saudi-Arabia var det etter den første Irak-

krigen utstasjonert 2000 amerikanske soldater og servicepersonell i tillegg til de som arbeidet ved Prince Sultan Air Base ved al-Kharj. Bahrain skrev også under en tiårsavtale med USA i 1991 om felles militærøvelser, forhåndslagring av materiell

Potensielle trusler i regionen må holdes i sjakk for å opprettholde en stabil flyt av olje til en pris de industrialiserte landene kan godta.

samt plassering av en fremskutt kommandopost for CENTCOM. Qatar underskrev en avtale med USA om felles militærøvelser i 1992, og i 2000 fikk CENTCOM tilgang til å bruke og ombygge den massive al-Udaid flybasen. I 2002 ble bruksrettavtalen forlenget på ukjent tid. I 1994 ble en større avtale med De forente arabiske emirater undertegnet, og USA fikk dermed restriksjonsfri tilgang til havner samt mulighet til forhåndslagring av materiell. Oman hadde allerede i 1980 underskrevet en bilateral sikkerhetsavtale med USA – denne ble forlenget med 10 år i 1990 og USA brukte gjennom 90-tallet flystasjoner i Oman som base for overvåkningsflyvinger og transportflyvinger.¹¹

Resultatet av all denne aktiviteten var at selv om USA ikke hadde en sterk militær fysisk tilstedeværelse i golfen, var potensialet stort for å øke troppeantallet svært raskt. I tiåret etter den første Irak-krigen var det utstasjonert rundt 10 000 amerikanske soldater på land og 10 000-14 000 soldater til vanns i Den persiske golf.¹² I perioden før den andre Irak-krigen i 2003

Figur 3: USAs oljeimport fra den persiske golf 1973-2003 (1000 fat per dag).

DATA HENTET FRA ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, WWW.EIA.DOE.GOV

endret dette bildet seg kraftig, og USA har i dag et meget stort antall soldater stasjonert i regionen.

USAs sikkerhetsstrategi i regionen

Dette leder diskusjonen videre til utgangsspørsmålet for artikkelen: hva er USAs interesser i Den persiske golf i dag? Hva gjør landet villig til å bruke enorme ressurser på militær tilstedeværelse i regionen?

ENERGISIKKERHET

I 2003 konsumerte USA ca 18 millioner fat olje per dag.¹³ Av disse var 2.8 millioner fat importert fra Den persiske golf - først og fremst fra Saudi-Arabia. Saudi-Arabia har ca 261 milliarder fat olje i påviste oljereserver, og i siste instans oppimot 1 trillion

fat i utvinnbare reserver.¹⁴

Produksjonskostnadene er blant de rimeligste i verden, og i tillegg er Saudi-Arabia et av de rimeligste landene i verden å lete etter nye oljereserver i. Golfregionen er samtidig den regionen med lavest transportkostnader for olje og med et svært effektivt transportnettverk. Dette betyr at Saudi-Arabia og GCC-landene for øvrig sitter på en strategisk ressurs som i svært stor grad er med på å bestemme temperaturen i verdensøkonomien. Uavhengig av hvor i verden olje fra golfen eksporteres, fører den globaliserte oljeøkonomien til sårbarhet for alle.

Verdens geografiske og økonomiske sektorer er svært tett relatert til hverandre og altfor høye oljepriser (som minsker behovet og dermed bremser produksjonen globalt)

eller altfor lave oljepriser (som skader eksportørene av olje) går ut over nasjonale økonomier.¹⁵

Vi har tidligere nevnt hvordan Saudi-Arabia endret sin kvotepolitikk og lot markedet flomme over av billig olje rundt 1986 for å ta knekken på Irans krigsøkonomi. Saudi-Arabia hadde også andre ringvirkninger i tankene med dette trekket. De høye oljeprisene gjennom 70- og 80-tallet hadde ført til at importlandene søkte mot andre oljeproduserende regioner, noe som førte til at golfregionens globale markedsandel falt betraktelig. Dette førte til en påtagelig nedgang i Saudi-Arabias oljeinntekter. Ved å bruke oljevåpenet kunne Saudi-Arabia presse prisene ned til et nivå som importlandene var fornøyde med og slik øke sine markedsandeler og styrke sin økonomi. Figur 3 viser hvordan USAs import av olje fra Saudi-Arabia sank kraftig frem til 1985, for deretter å stige betraktelig. Dog foregikk ikke Saudi-Arabias oljeøkonomiske manøvrer i et politisk vakuum, og dette peker mot et hovedpoeng i denne artikkelen.

Med en andel på bare 2.8 millioner fat daglig fra golfen, er ikke USA direkte avhengig av olje produsert i Den persiske golf. Derimot er USA avhengig av at det globale oljemarkedet selger olje innenfor en viss prisramme. Saudi-Arabia er det landet som har størst overkapasitet, og dette er snarere grunnen til USAs engasjement på regionens vegne enn at USA "trenger" saudisk olje. Som en følge av Saudi-Arabias dumping av olje på markedet i 1986 falt spottprisen på olje til tider helt ned til 7 USD fatet.¹⁶ Selv om de svært lave prisene var en velsignelse for USA og andre oljeimporterende land, skapte dette likevel problemer. For eksempel hadde amerikanske

oljeprodusenter ikke mulighet til å selge olje til denne prisen og samtidig gå med overskudd. Dette førte til at jobber i den amerikanske oljesektoren gikk tapt, med påfølgende politiske konsekvenser. På lengre sikt ville slike lave priser redusere statsinntektene til oljeeksporterende land, noe som igjen kunne føre til politisk ustabilitet der og dermed true oljeeksporten samlet sett. Saudi-Arabia, med sine enorme oljereserver, kunne fortsatt prisdumpingen i lang tid, men allerede samme året gjorde Saudi-Arabia en avtale med andre OPEC-land som stabiliserte oljeprisene på et høyere nivå og dermed sikret fortsatt vekst i den amerikanske økonomien. Dette skjedde etter betydelig press fra USA, hvor blant annet visepresident George Bush ble sendt til Saudi-Arabia for å overbevise regimet om å endre prispolitikk.¹⁷ Saudi-Arabia viste med dette hvilke muskler landet kan true med, og hvor viktig stabil og forutsigbar oljeeksport fra Den persiske golf er for verdensøkonomien.

USA representerer for øyeblikket den største økonomien i verden, og er dermed sårbar overfor store svingninger i oljeprisen. USA importerer rundt fire milliarder fat olje årlig, og en økning på én dollar fatet fører dermed til en utgiftsøkning på fire milliarder dollar årlig for den amerikanske staten.¹⁸ Figur 4 viser hvordan USAs import av olje er beregnet til å dobles frem til 2025. Resten av den industrialiserte verden vil også øke sin oljeimport fra Den persiske golf betraktelig. USAs energisikkerhetsanalyser dikterer at denne ressursen må beskyttes.¹⁹

Golfregionens avgjørende rolle som svingprodusent av olje og USAs ledende, men sårbare, rolle i den globaliserte ver-

Figur 4: Antatt import av olje fra den persiske golf i 2025 (millioner fat per dag).

DATA HENTET FRA ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, WWW.EIA.DOE.GOV

dens økonomien er dermed viktige faktorer i USAs sikkerhetsstrategi for Den persiske golf. Verdens økonomien er bygd opp rundt stabil tilgang til rimelig olje. Hvis denne tilgangen av ulike årsaker skulle forsvinne, vil oljeprisene skyte i været og den globale økonomien kollapse. Dette er kanskje den viktigste grunnen til at USA militært beskytter GCC-landene, og de to neste punktene utgår fra dette overordnede målet.

REGIONAL STABILITET

Regional stabilitet sikrer flyt av olje til verdensmarkedet. USA har tidligere prøvd å sikre den regionale stabiliteten gjennom bruk av alliansepartnere. På 90-tallet endret dette mønsteret seg, og USA økte sin militære tilstedeværelse i regionen. Strategien var at regional stabilitet skulle

oppnås ved at USA støttet opp om samarbeidende regimer og militært og politisk straffet potensielle fiendtlige regimer som Irak og Iran.

Det er i USAs strategiske interesse å ha basemuligheter i Den persiske golf. Regionen ligger slik til at dominans i golfen er viktig for å kunne ha innflytelse på andre nøkkelregioner skulle det oppstå trusler mot USA der. Uten tilgang til baser i golfen ville for eksempel luftkrigsoperasjonene mot Afghanistan vært mye vanskeligere.

I dette ligger det likevel et paradoks. Regional stabilitet er et uttalt mål for USA, men USAs tilstedeværelse i regionen fyrer samtidig opp under politisk ustabilitet i de landene som blir støttet av USA. Årsaken til dette ligger i det økende politiske presset på GCC-regimene fra ulike politiske partier og grupperinger om å distansere seg fra USA,

Britisk soldat vokter oljeinstallasjoner i det sørlige Irak.

samt trusselen fra militante opposisjonsgrupper. USAs avgjørelse om å offisielt flytte sitt regionale flyoperasjonskommandosenter fra Saudi-Arabia til Qatar og den utstrakte bruken av hangarskip som erstatning for landbaserte baser må sees i lys av presset som nå utøves mot GCC-regimene fra indre opposisjonsgrupper. Observatører mener derfor at USA nå er i ferd med å kopiere den britiske basepolitikken fra det forrige århundret – hvor basene lå ved kysten og innlandet ble neglisjert – og advarer om at en slik politikk kan få konsekvenser for blant andre al-Saud-regimet.

UTVIKLINGEN I IRAK OG IRAN

USA har de siste ti årene hatt en steil holdning til Iran og Irak. I lys av det foregående vil jeg argumentere for at denne politikken er rasjonell, og basert på en langsiktig strategisk tenkning fra USAs side. For å opprettholde en stabil flyt av olje fra golfen

som sikrer et pris- og produksjonsnivå som de industrialiserte landene kan leve med, må potensielle trusler i regionen holdes i sjakk.

Invasjonen av Irak i 2003 bør dermed ikke utelukkende sees i sammenheng med Bush-administrasjonens argumenter rundt masseødeleggelsesvåpen i Irak eller menneskerettighetsbrudd begått av Baath-regimet, men heller forstås i et mye lengre tidsperspektiv. USA okkuperte ikke landet fordi faren for et Irak med masseødeleggelsesvåpen var prekær, men fordi trusselen om en slik kapasitet om noen få år ville gitt Irak en mulighet til igjen å true GCC-landene og slik forstyrre verdens oljeleveranser. Europeiske land som var motstandere av invasjonen delte nok USAs perspektiv på sikring av fremtidige energiresurser, men var uenige i tempoet og fremgangsmåten USA valgte.

Den negative utviklingen i Irak har nok

gjort sitt til at Bush-administrasjonen tonet ned sin retorikk rundt “ondskapens akse” og regimeskifte i Iran. En militær okkupasjon av Iran har nok bare vært en drøm blant de mest urealistiske neo-cons i Washington. Derimot er det politiske spillet rundt Iran og masseødeleggelsesvåpen viktig fordi det sier mye om Irans selvilde og om USAs energisikkerhetsvurdering. Iran argumenterer med at de som suverene stat har rett til å utvikle hva de måtte ønske så lenge de ikke overskrider internasjonale avtaler. Iranske ledere har også uttalt at landet har en selvsagt lederrolle å spille i Den persiske golf – uttalelser som dermed utfordrer USAs posisjon. Samtidig ønsker regimet fredfulle forbindelser med omverdenen og sterkere handelsforbindelser med GCC-landene og Europa. Dette peker mot en fundamental feilforståelse av omverdenen fra Teheran. Det er svært vanskelig å tolke Irans ferd mot å bli en atomvåpenmakt som noe annet enn et ønske om å dominere regionen og sikre seg mot et militært angrep fra USA. I dagens situasjon er det liten grunn til å tro at USA vil angripe Iran direkte, men samtidig kan ikke USA unngå å svare på utfordringen fra Iran siden dominans i Den persiske golf har så mye å si for den politiske og økonomiske situasjonen i verden i dag.

• f •

- 1 For enkelthets skyld er råolje og ulike derivater i denne artikkelen bare beskrevet som *olje*.
- 2 Se f.eks. Hegghammer, T.: “Documentation on al-Qa’ida Interviews, Statements and Other Primary Sources, 1990-2002”. Norwegian Defense Research Establishment, FFI/Report-2002/01393.
- 3 Opprinnelig betegnet US Command Middle East Force, senere kategorisert som Fifth Fleet etter endringer i den amerikanske kommandostrukturen i 1995.
- 4 Bahgat, G.: «American Oil Diplomacy in the Persian Gulf

- and the Caspian Sea». University Press of Florida 2003.
- 5 Marshall, K.: «Iran’s Persian Gulf Policy. From Khomeini to Khatami». RoutledgeCurzon 2004.
- 6 Carter, J. (1980) President of the United States. State of the Union Address, January 21, 1980. <http://www.jimmycarterlibrary.org/documents/speeches/su80jec.phtml>
- 7 Rapid Deployment Joint Task Force, senere omgjort til Fifth Fleet.
- 8 Acharya, A.: «U.S. military strategy in the Gulf». London 1989.
- 9 Først og fremst “Revolusjonsgårdens kontor for frigjøringsbevegelser” ledet av Mehdi Hashemi, samt aktivitetene til Irans ambassadør til Syria, Mohtashami, og andre radikale som Muhammad Taqi Modarresi, Velayati, Reyshahri og statsadvokat Musavi Kho’ einiha.
- 10 For mer om sikkerhetssamarbeidet i Den persiske golf se Chubin, Shahram and Charles Tripp: «Iran-Saudi Arabia relations and regional order: Iran and Saudi Arabia in the balance of power in the Gulf». Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies, 1996, Fürtig, H.: «Iran’s rivalry with Saudi Arabia between the Gulf wars», Ithaca Press 2002, Marshall (op.cit.) og Potter, L. G. and Sick, Gary, eds.: «Security in the Persian Gulf: origins, obstacles, and the search for consensus», Palgrave 2002. For en nær komplett bibliografisk oversikt over litteratur relatert til sikkerhet i Den persiske golf, se www.jepeterson.net.
- 11 Lawson, F.: “Political economy, geopolitics and the expanding US military presence in the Persian Gulf and Central Asia.” Critique, vol. 13, no. 1, 2004.
- 12 Korb, L.: “The Gulf and US National Security Strategy”. Emirates Lecture Series 58. The Emirates Center for Strategic Studies and Research.
- 13 BP: British Petroleum Statistical Review of World Energy. June 2004. <http://www.bp.com/statisticalreview2004>.
- 14 Bahgat, G (op.cit). Prosjeksjoner rundt fremtidens olje forekomster er svært omstridte (se for øvrig artikkel i Dagens Næringsliv 31.12.04). Situasjonen er uansett at Den persiske golf i alle fremtidsskisser fremstår som den mest sentrale kilde til olje.
- 15 Prisendringer på olje har mer komplekse virkninger enn skissen legger opp til, men dette er ikke temaet for denne artikkelen. Se videre Bahgat (op.cit) og Parra, F.: «Oil Politics. A Modern History of Petroleum». I.B.Tauris. 2004.
- 16 Parra (op.cit).
- 17 Bahgat (op.cit).
- 18 Bahgat (op.cit).
- 19 Se for eksempel Bush-administrasjonens Quadrennial Defense Review Report 2001 som beskriver energiekspert som USAs første sikkerhetsprioritet i Den persiske golf (i Korb, op.cit).